

KS. KRZYSZTOF KONECKI

POSOBOROWA REFORMA KALENDARZA RZYMSKIEGO

WYBRANE KWESTIE REDAKCYJNE

1. KRÓTKA PANORAMA HISTORYCZNA

W tym roku minęła czterdziesta rocznica od ukazania się zreformowanego Kalendarza Rzymskiego¹, który został ogłoszony przez Pawła VI dnia 14 lutego 1969 r. motu proprio *Mysterii Paschalis*. Kalendarz, choć w istocie swej nie jest księgą liturgiczną, to jednak jego decydujące znaczenie polega na tym, że oddaje on nową strukturę roku liturgicznego². Zreformowany kalendarz, ustanowiony na użytek całego obrządku rzymskiego³, jest wynikiem soborowej reformy liturgicznej. Sobór Watykański II w Konstytucji o liturgii w rozdziale V, polecając przeprowadzenie reformy roku liturgicznego, zakładała również zmianę Kalendarza liturgicznego. Kalendarz reguluje rozkład obchodów liturgicznych, a więc uroczystości, świąt, wspomnień w roku liturgicznym⁴. Swoje ukonkretnienie znajduje zaś w księgach liturgicznych, głównie w Mszale i Liturgii Godzin, zgodnie z którymi celebrowane są w liturgii Kościoła obchody Pańskie i Świętych.

Soborowa reforma Kalendarza była tak samo niezbędna i potrzebna jak reforma całej liturgii. Reforma liturgii nie mogła się dokonać bez reformy Kalendarza i odwrotnie. Stąd można powiedzieć, że jego oryginalność, no-

---

Ks. dr hab. KRZYSZTOF KONECKI, prof. UMK – kierownik Katedry Teologii Liturgii UMK w Toruniu; redaktor naukowy czasopisma wydziałowego „Teologia i Człowiek”; adres do korespondencji: ul. Prymasa Karnkowskiego 3, 87-800 Włocławek; e-mail: kkkonecki@tlen.pl

¹ *Calendarium Romanum* [dalej skrót: CR], *ex decreto Sacrosancti Oecumenici Concilii Vaticani II instauratum auctoritate Pauli Pp. VI promulgatum*. Editio typica. Typis Polyglottis Vaticanis 1969.

² M. Sodi. *I libri liturgici*. W: *Celebrare il Cristo*. T. 1: *La celebrazione: introduzione alla liturgia cristiana*. Roma 1993 s. 420.

³ Ogólne normy roku liturgicznego i kalendarza nr 48.

⁴ Tamże.

wość i świeżość wpisuje się i jest równie proporcjonalna do nowości, oryginalności i świeżości całej soborowej odnowy liturgicznej, która znajduje swój szczytowy punkt w refleksji teologicznej nad liturgią⁵.

W ciągu wieków Kalendarz Rzymski kształtował się i rozwijał według wydarzeń, rodzajów duchowości, według osobistej pobożności poszczególnych papieży, bez odnoszenia się do zasad wyraźnie określonych. Lokalny kult męczenników w Rzymie, związany przede wszystkim z odpowiednimi cmentarzami, a później bazylikami, w epoce karolińskiej rozprzestrzenił się na cały Zachód. W XI i XII wieku do Kalendarza Rzymskiego zostały włączone imiona uznanych za męczenników papieży pierwszych wieków, aby w ten sposób wzmocnić i podbudować reformę gregoriańską. W czasach średniowiecza pod wpływem ekstrawaganckich legend ludowych wprowadzono do Kalendarza imiona, które do dziś nie są rozpoznawalne, takie jak: Dorota, Urszula, Katarzyna, Krzysztof, podczas gdy równocześnie musiano bronić kultu wielkich Świętych, wywodzących się z zakonów żebraczych: św. Franciszka, św. Dominika, św. Bonawentury, św. Tomasza z Akwinu, św. Antoniego z Padwy i św. Elżbiety Węgierskiej⁶.

Pierwsze systematyczne zestawienie Kalendarza było dziełem Piusa V (1568), który dokonał zmian i cięć bardziej drakońskich niż Paweł VI, ponieważ wyrzucił m.in. takie imiona św. Anny i Joachima, św. Antoniego z Padwy, św. Bernardyna, św. Katarzyny Sieneńskiej i św. Januarego⁷.

Wraz z reformą św. Piusa V rozpoczyna się historia współczesna Kalendarza Rzymskiego. Charakteryzuje ją ciągłe rozszerzanie: do końca XVI wieku zostało wprowadzonych 30 imion Świętych, w XVII wieku – 48, w XVIII wieku – 32, w XIX wieku – 25, a w XX wieku (do końca 1960 r.) – 26. Naturalnie, że wśród tych nowych imion znajdują się Święci najbardziej sławni epoki: od św. Teresy z Avila, św. Teresy od Dzieciątka Jezus, św. Ignacego z Loyoli, św. Jana Bosko do św. Piusa X. Dwukrotnie została jeszcze podjęta próba reformy Kalendarza Generalnego – w połowie XVIII wieku przez papieża Benedykta XIV i w 1912 r. przez Piusa X. W obydwu przypadkach śmierć papieży przerwała rozpoczęte prace reformatorskie. Materiały i badania przeprowadzone przez Komisję powołaną przez Benedykta XIV zostały opublikowane, natomiast badania Komisji Piusa X pozostały utajnione w archiwach watykańskich. Trudno powiedzieć, aby mogły one

⁵ K. Konecki. *Od reformy liturgii do odnowy Kościoła*. W: *Laudate Dominum*. Red. K. Konecki. Gniezno 2005 s. 156-158.

⁶ P. J o u n e l. *Il nuovo Calendario*. „Rivista liturgica” 57:1970 s. 274.

⁷ Tamże.

przedstawiać wielką wartość dla prac Consilium, ponieważ po tak dużym upływie czasu większość podejmowanej przez nie problematyki uległa już dezaktualizacji⁸. Do takiego stwierdzenia upoważnia studium dokumentów (*Schemata*) Komisji Studyjnej 1, powołanej przez Consilium do zrealizowania soborowych założeń reformy roku liturgicznego i Kalendarza.

Postulowana przez Konstytucję w rozdziale V reforma Kalendarza została powierzona Komisji Studyjnej 1 (*Coetus a studiis* nr 1: *De calendario*), jednej z 39 Komisji utworzonych i powołanych przez Consilium do realizacji reformy liturgicznej Soboru Watykańskiego II. Komisja ta składała się z następujących naukowców: A. Dirks (sekretarz), R. van Doren, J. Wagner, A. G. Martimort, P. Jounel (od 1967 r. relator zespołu) oraz A. Amore i H. Schmidt (konsultorzy)⁹.

Do kompetencji tej Komisji należało opracowanie nie tylko nowego Kalendarza, ale również zagadnień dotyczących roku liturgicznego z wyjątkiem obrzędów szczególnych związanych z dniem 2 lutego, Środą Popielcową oraz obrzędami Wielkiego Tygodnia, albowiem zagadnienia ta powierzone zostały Komisji Studyjnej 17 (*Coetus a studiis* nr 17: *De Anno liturgico*). Z tej racji obydwie Komisje ściśle współpracowały z sobą, tym bardziej że niektóre zagadnienia się zazębiały czy wręcz nakładały się na siebie. Owocem Komisji 1 jest opracowanie *Normae generales de Anno liturgico*, a także nowego Kalendarza, który został promulgowany przez Pawła VI motu proprio *Mysterii Paschalis* z dnia 14 lutego 1969 r. Jest oczywiste, że od prac tej Komisji byli zależni i współpracowali z nią przewodniczący Komisji odpowiedzialnych za redakcję nowego Mszału rzymskiego i Liturgii Godzin¹⁰.

⁸ Tamże s. 275.

⁹ *Consilium ad exsequendam Constitutionem de Sacra Liturgia. Elenchus membrorum – consultorum – consiliariorum – Coetuum a studiis*. In Civitate Vaticana 1967 s. 52. *Coetus a studiis*, czyli Komisja studyjna, to zespół naukowców różnych dziedzin teologicznych, najczęściej jednak liturgistów, wybranych przez Consilium, z zadaniem opracowania określonej księgi lub kwestii liturgicznej. Consilium, czyli Rada do Wykonania Postanowień Konstytucji Liturgicznej, powstała 29 II 1964 r. Consilium tworzyli: prezydent – kard. G. Lercaro, sekretarz – A. Bugnini, 47 członków (w tym 11 kardynałów, 35 biskupów, 1 opat) oraz ponad 200 konsultorów, podzielonych na około 40 grup roboczych, czyli właśnie na owe *Coetus a studiis*. Każde *Coetus* dobierało sobie z kolei dalszych doradców, współpracowników. Por. E. Cattaneo. *La riforma liturgica del Vaticano II. Riflessione storica*. Milano 1963 s. 23. Obszernego materiału na temat prac Consilium dostarcza praca J. Stefańskiego *Rola „Consilium” w posoborowej odnowie liturgicznej*. „*Studia Theologica Varsaviensia*” 23:1985 nr 2 s. 291-310.

¹⁰ P. Jounel. *L'élaboration du Calendrier Roman Général*. W: *Liturgia opera divina e umana*. Roma 1982 s. 671.

Owoce prac Komisji Studyjnej 1, przeprowadzonych dyskusji, poszukiwań propozycji nowej struktury roku liturgicznego oraz Kalendarza Generalnego były umieszczane w kolejnych dokumentach roboczych, zwanych *Schemata*. W sumie było ich około 20¹¹. Dokumenty te nigdy nie ukazały się drukiem. Można je znaleźć w Archiwach Kongregacji ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów. Prace Zespołu 1 były przedmiotem obrad Ojców podczas trzech Sesji Plenarnych Consilium, które zaaprobowały poszczególne Schematy. Na V Sesji Generalnej (27 kwietnia 1965 r.) zostały zaaprobowane podstawowe założenia reformy Kalendarza; na VI zatwierdzono zasadniczą część ustaleń i decyzji (grudzień 1965 r.); na VII (październik 1966 r.) nastąpiła ratyfikacja ostatniej redakcji tekstu Kalendarza, który został następnie przedstawiony papieżowi Pawłowi VI do zatwierdzenia¹².

Edycja typiczna, która nie została nigdy w całości przetłumaczona na język polski¹³ i jako taka nie była do tej pory przedmiotem kompleksowych badań naukowych, składa się z dwóch części. W pierwszej, oficjalnej znajduje się przede wszystkim dekret Kongregacji Obrzędów z dnia 21 marca 1969 r. promulgujący nowy Kalendarz. W dekreście tym jest mowa o „kalendarzu prowizorycznym”, który będzie obowiązywał do momentu ukazania się ostatniej księgi liturgicznej (Mszału i Breviarza) odnowionej według ducha Soboru. Następnie znajduje się list apostolski Pawła VI *Mysterii Paschalis*, który promulguje zamieszczone po nim Ogólne Normy Generalne Kalendarza i Roku liturgicznego, Kalendarz Generalny i litanie o Wszystkich Świętych.

Dekret Kongregacji Obrzędów z 21 marca 1969 r. postanawia, że przepisy dotyczące *Proprium de tempore* wchodzą w życie od I Niedzieli Adwentu, ponieważ bez trudności można je zachować przy użyciu obecnych ksiąg liturgicznych, natomiast aż do czasu wydania nowych ksiąg liturgicznych, uroczystości Świętych będzie się obchodzić w tych daniach, w których są wpisani w kalendarzu dotychczasowym. Aby ułatwić orientację, oprócz Powszechnego Kalendarza Rzymskiego ogłoszono Kalendarz tymczasowy¹⁴.

W konsekwencji generalnej rewizji Kalendarza nastąpiły zmiany w litanii o Wszystkich Świętych. Opracowano dwie formy i obydwie zamieszczono

¹¹ A. Bugnini. *La riforma liturgica (1948-1975)*. Roma 1983 s. 303 p. 3.

¹² J. Ouel. *L'élaboration du Calendrier Roman Général* s. 671-672.

¹³ Chodzi mi tutaj o przetłumaczenie całej księgi jako takiej i wydania jej jako polskiej edycji Kalendarza, nie zaś o tłumaczenie poszczególnych jej części, które oczywiście zostały wydane po polsku, choć i tak nie wszystkie.

¹⁴ *Calendarium Generale ad interim servandum donec promulgentur Breviarium et Missale ex decreto SS. Concilii Vaticani II instaurata*. CR s. 40-49.

w księdze Kalendarza: dłuższą, przeznaczoną na publiczne nabożeństwa błagalne i procesje¹⁵, i krótszą, do użytku w obrzędach, które sprawowane są w połączeniu z liturgią mszalną¹⁶.

W końcu dekret Kongregacji Obrzędów poleca pracę nad przygotowaniem nowych Kalendarzy, Oficjałów i Mszy diecezji i rodzin zakonnych.

W drugiej części księgi Kalendarza znajduje się komentarz nieoficjalny do poprzednich dokumentów (rok liturgiczny, kalendarz i litanie). Te oficjalne dokumenty, które stanowią jasne wyjaśnienie znaczenia roku liturgicznego, jego treści i przede wszystkim jego wewnętrznej logiki, znajdują się na początku Mszału rzymskiego i w Liturgii Godzin.

2. PASCHALNE DZIEŁO CHRYSYDUSA W CENTRUM ROKU LITURGICZNEGO

Zreformowany Kalendarz Rzymski zgodnie z nauką Soboru Watykańskiego II, że Misterium Wielkanocne ma najważniejsze znaczenie w kulcie chrześcijańskim, w centrum roku liturgicznego umieszcza Misterium Paschalne Chrystusa¹⁷. Nawiązuje to ściśle, jak zaznacza list apostolski *Mysterii Paschalis*, w którym Paweł VI promulguje Kalendarz, do reformy liturgicznej trzech papieży: Piusa X, Piusa XII i Jana XXIII, których śmierć nie pozwoliła na jej dokończenie. Odnowa Wigilii Paschalnej i Wielkiego Tygodnia zapoczątkowana przez Piusa XII oraz usunięcie przez Jana XXIII świąt dewocyjnych, które rozbiły integralność Wielkiego Postu, podkreślały już istotne uroczystości i obchody tajemnicy odkupienia. Dlatego reforma soborowa miała na celu to, aby wierni mogli jednoczyć się w wierze, nadziei i miłości z „całym misterium Chrystusa, które Kościół odslania z biegiem roku” (KL 102). Ta szczególna uwaga położona na Misterium Paschalne konkretyzuje się w ponownym odkryciu Dnia Pańskiego, który będąc „pierwszym dniem świątecznym” (KL 106) jest obchodzony jako Misterium Paschalne, oraz w świątach Pańskich, które są celebrazją misteriów naszego zbawienia. Konsekwentnie okresy „w ciągu roku” mają należne pierwszeństwo przed uroczystościami świętych (KL 108). Również ob-

¹⁵ *Litaniae in sollemnibus supplicationibus adhibendae*. CR s. 33-37.

¹⁶ *Litaniae Sanctorum pro ritibus in quibus conferuntur consecrationis et sollemnes benedictiones*. CR s. 38-39.

¹⁷ E. Cattaneo. *Lo svilippo del calendario interno al mistero pasquale*. „Rivista liturgica” 57:1970 s. 257-272.

chody Maryjne i Świętych nie mogą być postrzegane w opozycji do pierwszeństwa misterium Chrystusa, przeciwnie – w nich „Kościół głosi Misterium Paschalne” (KL 104). Z tego też powodu, nawiązując do starożytnej tradycji, autorzy Kalendarza starali się, aby wspominać męczenników w ich *dies natalis*, ponieważ w nim zostają ostatecznie ukształtowani na podobieństwo Pana i Odkupiciela¹⁸. W tym miejscu zwrócimy uwagę na dwie kwestie redakcyjne, które są wyrazem dążenia autorów Kalendarza, aby Misterium Paschalne Chrystusa było rzeczywiście centrum roku liturgicznego.

2.1. TRIDUUM PASCHALNE

Już sama zmiana tytułu jest tego wyrazem, ponieważ Triduum Sacrum przyjęło nazwę Triduum Paschale¹⁹. Rozpoczyna się w Wielki Czwartek Mszą Wieczery Pańskiej i kończy Nieszporami Niedzieli Zmartwychwstania Pańskiego. Niektórzy Konsultorzy mający odmienne zdanie wyrażali opinię, że Triduum Sacrum powinno obejmować Wielki Piątek, Wielką Sobotę i Wielkanoc, bez Mszy Wieczery Pańskiej, która będąc syntezą całego Misterium Paschalnego, nie powinna rozpoczynać jego celebracji rozłożonej „na etapy”. Korzystniej i lepiej byłoby, ich zdaniem, nadać Wielkiemu Czwartkowi charakter świąteczny i uczynić go dniem przygotowania do Triduum. Inni (Jenny) jednak argumentowali, że nie można Ostatniej Wieczery odłączać od Męki Chrystusa. Ostatnia Wieczera jest Paschą, „przymierze we Krwi mojej, nowym prawem” (Martimort, Wagner, Vagaggini, Pascher, Guano)²⁰. Rozpoczęcie Triduum Paschalnego od Mszy Wieczery Pańskiej znajduje swe najgłębsze uzasadnienie w typologii paschalnej Starego Testamentu. Na Paschę starotestamentalną składały się dwa istotne, konstytutywne elementy: fakt historyczny, czyli wydarzenie historyczne, i oprawa rytualna tego wydarzenia, faktu historycznego. Wydarzeniem historycznym było wyjście Izraelitów z niewoli egipskiej, rytmem zaś coroczna uczta paschalna, na której Izraelici spożywali baranka paschalnego na pamiątkę wyzwolenia i uwolnienia ich ojców od zagłady biologicznej. Podobnie jest w Passze nowotestamentalnej – Jezus ma pełną świadomość, że w Nim wypełnia się Pascha starotestamentalna co do wydarzenia i co do rytu. Dlatego zanim dokona się wydarzenie historyczne, którym była Jego

¹⁸ M. Augé. *Il calendario liturgico*. W: *Anamnesis*. T. 6: *L'Anno liturgico*. Genova 1988 s. 64-65.

¹⁹ *Schemata* n. 75 s. 3.

²⁰ Placet: 16, Non placet: 2 (*Schemata* n. 93 s. 3).

Męka i Śmierć, Jezus pozostawia uczniom oprawę rytualną tego wydarzenia, sprawując wraz z nimi ostatnią wieczerzę paschalną, polecając im, aby czynili to po wszystkie czasy na Jego pamiątkę²¹.

Uściśleniu i doprecyzowaniu liturgicznemu uległy nazwy poszczególnych dni Wielkiego Tygodnia: Druga Niedziela Męki Pańskiej, czyli Palmowa = Niedziela Palmowa, czyli Męki Pańskiej; Wielki Czwartek Wieczerzy Pańskiej = Wielki Czwartek, Wielki Piątek Męki i Śmierci Pańskiej = Wielki Piątek Męki Pańskiej; Niedziela Zmartwychwstania Pańskiego = Niedziela Wielkanocna Zmartwychwstanie Pańskie, Wigilia Wielkanocna = Wigilia Paschalna w Wielką Noc.

Aby ukazać prawdziwe znaczenie i sens Wigilii Paschalnej, proponowano od samego początku sprawowanie obrzędów w nocy, której ciemności są naturalnym symbolem²². Dlatego Wigilia Paschalna powinna rozpoczynać się nie wcześniej jak po rozpoczęciu nocy, a skończyć nie później jak przed świtem – obojętnie już, o której godzinie się rozpocznie, byle w tych granicach czasu. Klimat paschalny tej celebracji został zintensyfikowany poprzez przeniesienie liturgii chrztu po Ewangelii i homilii. Słowo Boże ma lepiej usposobić wiernych do zrozumienia w wierze sakramentu inicjacji chrześcijańskiej, a chrzest, który jest zjednoczony ze śmiercią i zmartwychwstaniem Chrystusa, ma być udzielony po ogłoszeniu tegoż zmartwychwstania.

2.2. OKRES WIELKANOCNY

Postanowiono znieść Oktawę Zesłania Ducha Świętego. W ten sposób powrócono do starożytnego zwyczaju, sięgającego III wieku, świętowania Paschy Chrystusa przez 50 dni. Do tej praktyki nawiązuje modlitwa z sakramentarza gelazjanskiego: „Omnipotens sempiterno Deus, qui paschale sacramentum quinquaginta dierum voluisti mysterio contineri”²³. Te pięćdziesiąt dni rozpoczynają się celebracją Wigilii Paschalnej w Niedzielę Zmartwychwstania Pańskiego i wypełniają się w dniu zwanym Pięćdziesiątnicą bądź Zesłaniem Ducha Świętego. Również we wszystkich obrządkach wschodnich okres paschalny kończy się nieszporem Pięćdziesiątnicy. Okres Wielkanocny obchodzi się jako *unus dies* lub *magna Dominica*. W związku z tym nastąpiła zmiana numeracji niedziel Okresu Wielkanocnego. Straciły one

²¹ S. Marsili. *Teologia della celebrazione dell'Eucaristia*. W: *Anamnesis*. T. 3/2: *Eucaristia, teologia e storia della celebrazione*. Casale Monferrato 1983 s. 128-145.

²² *Schemata* n. 93.

²³ Mohlberg n. 637.

nazwę „po Wielkanocy”, a przyjęły: „Dominica (I) Paschatis seu Resurrectionis”; „Dominica II, III, IV, V, VI, VII Paschatis (vel Paschalis)”; „Dominica (Dies) Pentecostes seu Dominica VIII Paschatis (Paschalis)”²⁴.

3. OBCHODY KU CZCI ŚWIĘTYCH

Sanctorale zostało zreformowane według trzech głównych kryteriów:

3.1. USTALENIE TERMINU OBCHODU

Tradycja Kościoła już od samego początku wspominała w liturgii Świętych w rocznicę śmierci, czyli w dzień narodzin dla nieba (*dies natalis*). Dzień śmierci dla chrześcijanina jest bowiem dniem przejścia ze świata do Ojca i jest dopełnieniem Paschy zainicjowanej na chrzcie. Zgodnie z tym starożytnym zwyczajem soborowa reforma, na ile to było możliwe, połączyła obchód wspomnienia liturgicznego z dniem jego śmierci, *dies natalis*²⁵. W związku z tym kryterium w Kalendarzu nastąpiły liczne zmiany dat, które w konsekwencji stały się powodem dyskusji, a także pewnych nieporozumień. Dla przykładu św. Polikarp, biskup Smyrny, poniósł śmierć męczeńską w dniu 23 lutego (155 r.), natomiast w Kalendarzu był zapisany pod datą 26 stycznia. Podobne anomalie spotkać można było przy wspomnieniach wielu Świętych, którzy zostali zapisani do Kalendarza w dniu, który nie miał żadnego związku z dniem ich śmierci, np. św. Ignacy był zapisany 1 lutego – został przeniesiony na 17 października, św. Wincenty a Paulo – zapisany 19 lipca i przeniesiony na 27 września, św. Jana Damasceński – zapisany 27 marca i przeniesiony na 14 grudnia, św. Robert Belarmin – zapisany 13 maja i przeniesiony na 7 kwietnia²⁶.

²⁴ Placet: 10, Non placet: 5, Placet iuxta modum: 1, Placet: 1, sed splendor in feriam II sequentem luceat (*Schemata* n. 93 s. 3).

²⁵ „Sancti celebrantur de more eorum die natali. Praevidendae tamen sunt nonnullae exceptiones quae postulantur ex tempore Quadragesimae, aut ex occurrentia cum alio festo maioris momenti. Hae mutationes fient eligendo diem qui, iuxta traditionem liturgicam, aliquomodo «legitimus» vocari potest, idest dies depositionis corporis post mortem translationis reliquiarum, ordinationis episcopalis, dedicationis ecclesiae, aut tandem dies liber immediate ante vel post natalem” (*Schemata* n. 174 s. 7).

²⁶ C. B r a g a. *De Anno liturgico et Calendario instauratis*. „Ephemerides liturgicae” 83:1969 s. 193.

Występowały jednak sytuacje, gdy było to niemożliwe z racji przeszkody spowodowanej okresem uprzywilejowanym (Wielki Post i Okres Wielkanocny) lub zbieżnością z obchodem większej rangi. Wtedy wybierano jeden z następujących terminów, które zgodnie z tradycją liturgiczną były postrzegane jako najbardziej „odpowiednie”²⁷:

- dzień pogrzebu, czyli dzień złożenia po śmierci ciała do grobu: wspomnienie św. Franciszka Salezego, zapisane w Kalendarzu 29 stycznia, zostało przeniesione na 24 stycznia, czyli na dzień, w którym nastąpiło złożenie jego ciała w Annecy;
- dzień translacji relikwii: wspomnienie św. Tomasza z Akwinu było zapisane w Kalendarzu 7 kwietnia w dniu jego śmierci, lecz z uwagi na Wielki Post zostało przeniesione na 28 stycznia, dzień przeniesienia jego relikwii z Fossa do Tuluzy (1369 r.); podobnie wspomnienie św. Benedykta, które przypadało w Wielkim Poście, 21 marca, zostało przeniesione na 11 lipca;
- dzień święceń biskupich: wspomnienie św. Grzegorza Wielkiego było zapisane w Kalendarzu 12 kwietnia, który wypada zawsze w okresie uprzywilejowanym – wielkanocnym, dlatego zostało przeniesione na 3 września, dzień jego święceń biskupich; podobnie wspomnienie św. Ambrożego jest obchodzone 7 grudnia, czyli w dniu jego święceń biskupich²⁸;
- dzień dedykacji kościoła: święto św. Michała Archanioła obchodzone jest 29 września, ponieważ tego dnia miało miejsce poświęcenie Bazyliki św. Michała przy via Salaria w V wieku;
- w najbliższy wolny dzień bezpośrednio przed lub po dniu śmierci: wspomnienie św. Piusa X, który zmarł 20 sierpnia, jest obchodzone w dzień następny, ponieważ w jego *dies natalis* jest już wspomnienie św. Bernarda.

3.2. POWSZECHNOŚĆ KOŚCIOŁA

Jednym z podstawowych założeń reformy Kalendarza był jego uniwersalizm. Redaktorzy odpowiedzialni za rewizję Kalendarza mieli głębokie przeświadczenie, że powinien odznaczać się uniwersalizmem i zawierać Świętych, grupy Świętych pochodzących z różnych regionów świata, aby w ten sposób ukazać powszechność świętości w Kościele i samego Kościoła²⁹.

²⁷ Zobacz przypis 25. Któryś z konsultorów proponował na wspomnienie liturgiczne Świętego również dzień przyjęcia przez niego sakramentu chrztu. Projekt ten jednak nie zyskał poparcia.

²⁸ J o u n e l. *Il nuovo Calendario* s. 279.

²⁹ *Schemata* n. 174.

W związku z tym postanowili pozbawić Kalendarz Rzymski jego charakteru śródziemnomorskiego i wprowadzić doń dla przykładu męczenników japońskich, kanadyjskich, z Ugandy i Oceanii³⁰. W pierwszej kolejności chodziło o męczenników, których kult jest najstarszy w Kościele i którzy są ilustracją Paschalnego Misterium Chrystusa.

Dzieło uniwersalizacji Kalendarza Rzymskiego, w ścisłym tego słowa znaczeniu, nie było czymś całkiem nowym. Zapoczątkował je papież Pius V, kiedy w 1568 r. zatwierdził dla Kościoła powszechnego odnowiony Breviarz, do którego dołączył Kalendarz. Identyczny Kalendarz znalazł się w Mszałe Rzymskim z 1570 r., zreformowanym również przez Piusa V i przeznaczonym dla całego Kościoła łacińskiego³¹. Ważnym przedsięwzięciem w zakresie uniwersalizacji Kalendarza była decyzja papieża Leona XIII, który wprowadził do niego imiona świętych męczenników i doktorów z pierwszych wieków, szczególnie Ojców wschodu ze św. Justynem, św. Ireneuszem, św. Cyrylem Aleksandryjskim i św. Cyrylem Jerozolimskim oraz św. Efremem. Przez niego także wprowadzeni zostali apostołowie krajów słowiańskich, germańskich i angielskich: św. św. Cyryl i Metody, św. Bonifacy, św. Augustyn z Canterbury. Autorzy reformy z 1969 r. jedynie więc kontynuowali uniwersalizację kalendarza podjętą przez Leona XIII³².

Do zreformowanego Kalendarza wprowadzono przede wszystkim pierwszych męczenników reprezentujących różne części świata. I tak Daleki Wschód reprezentują pierwsi męczennicy japońscy – św. Paweł Miki i jego towarzysze (6 lutego), Amerykę Północną męczennicy kanadyjscy – św. Izaak Joguesa i jego towarzysze (19 października), Oceanie – jej pierwszy męczennik św. Piotr Chanel (28 kwietnia), Afrykę centralną – męczennicy Ugandy, pierwsi męczennicy murzyni św. Karol Lwangi i 21 jego towarzyszy (3 czerwca). Wcześniej do Kalendarza została włączona przedstawicielka Ameryki Południowej św. Róża z Limy (30 sierpnia), teraz dołączył do niej św. Turybiusz z Mongrovejo, biskup Limy (23 marca), który przyczynił się do odnowienia dyscypliny kościelnej w Ameryce Łacińskiej, i wreszcie św. Marcin de Porres (3 listopada), także z Peru, którego kult jest bardzo popularny u ludów Afryki i Ameryki³³.

³⁰ *Schemata*, n. 75, s. 5: „In calendario recognoscendo retineantur vel eique inserantur Sancti (vel coetus Sanctorum) ex diversis regionibus desumptis. Ratio: ut demonstretur universalitas Ecclesiae et vitetur ne Calendarium romanum sit calendarium mediterraneum. Inserendi sunt v.g. Martyres Japonenses, Canadenses, Ugandae”.

³¹ Augé. *Il calendario liturgico* s. 62.

³² Jone l. *Il nuovo Calendario* s. 279.

³³ *Schemata* n. 154 s. 4.

W zreformowanym Kalendarzu Rzymskim znajduje swój wyraz powszechność Kościoła przez umieszczenie w nim Świętych z całego świata. Są w nim podani Święci różnych stanów, reprezentujących rozmaite wzory świętości, dający świadectwo wielowiekowej historii Kościoła, wnoszący ducha aktualności do życia Kościoła, związani z czasami bliższymi epoce czy nawet pochodzący z naszych czasów³⁴.

3.3. ZMNIEJSZENIE LICZBY OBCHODÓW

Trudnym i zarazem bardzo niewdzięcznym zadaniem, ale zarazem, w pewnym sensie, zabiegiem koniecznym była selekcja imion świętych znajdujących się w Kalendarzu. Były dwa zasadnicze powody, dla których tej selekcji należało dokonać. Pierwszy, zasadniczy i podstawowy, to nadmierne nagromadzenie się w ciągu wieków nowych wspomnień i uroczystości Świętych, a także wigilii i oktaw, co spowodowało przewagę *Sanctorale* nad *Temporale*. To zaś sprawiło, że celebracje Świętych zaczęły dominować i przysłaniać celebracje misterii Pańskich w okresach liturgicznych w ciągu roku. Cykl Świętych zdominował cykl obchodów Pańskich³⁵. Dlatego Sobór Watykański II polecił, „aby uroczystości Świętych nie przesłaniały świąt, których treścią są misteria zbawienia, należy wiele tych uroczystości pozostawić Kościołom partykularnym, narodom, rodzinom zakonnym, rozciągając na cały Kościół tylko te, które wspominają Świętych o prawdziwie powszechnym znaczeniu” (KL 111).

Po drugie, selekcja imion Świętych w Kalendarzu motywowana była wynikami przeprowadzonych badań historycznych i hagiograficznych co do niektórych Świętych, szczególnie męczenników rzymskich. Szczegółowe badania sprawiły, że zaczęto podawać w wątpliwość samo istnienie tych Świętych lub charakter ich świętości. I choć nie można było z całkowitą pewnością stwierdzić, że Święci ci nie istnieli, to jednak hagiografowie nie byli w stanie ustalić podstaw historycznych ich kultu. W stosunku do wielu z nich istniał przynajmniej cień wątpliwości dotyczący ich egzystencji historycznej³⁶. Tymczasem już sama wątpliwość co do ich ziemskiej egzystencji uderza w same podstawy powagi i ważność celebracji³⁷. Dlatego spośród

³⁴ Odezwa Biskupów Polskich w sprawie czci świętych w świetle przepisów nowego Kalendarza liturgicznego. „Wiadomości Diecezjalne” (Katowice) 1970 nr 5-7 s. 99.

³⁵ A u g é. *Il calendario liturgico*. 65-66.

³⁶ B r a g a. *De Anno liturgico et Calendario instauratis* s. 189-190.

³⁷ A u g é. *Il calendario liturgico* s. 65.

starożytnych męczenników pozostawiono w Kalendarzu przede wszystkim tych, o których wiadomo, że ponieśli rzeczywiście męczeństwo za wiarę i zachowane są tego świadectwa; którzy cieszą się kultem powszechnym lub mają powszechne znaczenie dla życia duchowego Kościoła. Pozostali Święci, tak z grona osób duchownych jak i świeckich, o których nie ma wyraźnych dowodów męczeństwa, zostali zweryfikowani i usunięci³⁸. Na liście Świętych, którzy zostali usunięci z dotychczasowego Kalendarza, można wyróżnić dwie zasadnicze grupy. Święci zgrupowani w pierwszej przedstawiali najwięcej trudności natury historycznej, związanej bądź z istnieniem, bądź z rodzajem świętości. Natomiast wspomnienia świętych zawartych w drugiej zostały usunięte z racji duszpasterskich i liturgicznych³⁹.

Z kolei Święci, którzy wprawdzie stwarzali problemy natury hagiograficznej, ale pozostali w Kalendarzu, to np. św. Paweł Pierwszy Pustelnik (15 I), św. Maur (15 I), św. Martyna (30 I), św. Domicylla (12 V), św. Bonifacy z Tarsu (14 V), św. Wenancjusz (18 V), św. Pudencjana (19 V), św. św. Modest i Krescencja (15 IV), św. św. Jan i Paweł (26 VI), św. Aleksy (17 VII), św. św. Symforoza i siedmiu jej synów (18 VII), św. Tekla (23 IX), itp.

Inną problematyczną grupę stanowili Święci o charakterze lokalnym i szczególnym. W tej grupy mieszczą się Święci, do których odnosi się zasada podana przez Sobór Watykański II: „[...] należy wiele [obchodów Świętych] pozostawić Kościołom partykularnym, narodom i rodzinom zakonnym” (KL 111). Dotyczy to przede wszystkim Świętych nie-Rzymian, którzy wydają się nie mieć tytułu, aby ich kult był rozciągnięty na cały Kościół, takich jak np. św. Feliks (14 I), św. Kanut (19 I), św. św. Wincenty i Anastazy (22 I), św. Wacław (28 IX), św. św. Sergiusz i Marceli (8 X), św. św. Dionizy i Towarzysze (9 X), św. św. Witalis i Agrykola (4 XI).

---

³⁸ „Ex antiquioribus Martyribus retineantur vel inserantur a) qui vere Martyres fuerunt et de quibus certas notitias habemus; b) qui cultum universalem habuerunt vel momentum universale pro vita Ecclesiae habuerunt; c) selecti ex omnibus coetibus clericorum et fidelium. Sunt normae diversae, quae simul vel singillatim adhiberi possunt. Aliorum Martyrum exstant acta certa vel sermo alicuius Patris, ita ut de eis lectio exarari possit; aliorum acta sunt fictitia, at forum vita certa (v.g. S. Agnetis). Nonnulli, de quibus certas notitias habemus, multum universalem non obtinerunt (Martyres Lugdunenses)” (*Schemata* n.75 s. 6).

³⁹ Dokładną listę 92 imion świętych, którzy zostali usunięci, zamieszcza zob. *Schemata* n. 154 s. 2-3.

BIBLIOGRAFIA

- A d a m A.: L'Anno liturgico, celebrazione del mistero di Cristo. Torino 1984.
O l i v a r A.: Il nuovo calendario liturgico. Torino 1974.
F a l s i n i R.: La riforma del calendario liturgico. RivPaLit 8:1970 s. 117-124.
J o u n e l P.: L'espressione liturgica del culto dei santi. W: A.-G. Martimort. La Chiesa in preghiera. T. IV. Brescia 1984 s. 144-153.

LA RIFORMA POSTCONCILIARE
DEL CALENDARIO ROMANO
SCELTE QUESTIONI EDITORIALI

S o m m a r i o

Il Concilio Vaticano II nella Costituzione sulla liturgia dispone che si proceda alla riforma dell'Anno liturgico, il che comporta la previa riforma del calendario. Infatti nel 1969, prima di procedere alla pubblicazione del nuovo Breviario e del nuovo Messale, Paolo VI promulgò il Calendario romano generale, riformato in applicazione ai decreti del Vaticano II. Per questo il gruppo di studio, a cui venne demandato il compito della sua revisione, fu posto all'inizio di tutta l'organizzazione tecnica del «Consilium» contrassegnato col n. 1. Le linee programmatiche per la revisione del Calendario sono consegnate nel capitolo V della Costituzione. L'autore del articolo ci parla di alcuni criteri che hanno guidato il lavoro della revisione del nuovo Calendario. Per *Temporale* il nuovo Calendario romano mette in luce più viva il mistero pasquale di Cristo. Invece *Sanctorale* è stato organizzato secondo i seguenti criteri: i cambiamenti di data, l'universalità della Chiesa e quindi della sua santità e l'eliminazione delle feste di devozione.

Riassunto da Krzysztof Konecki

Słowa kluczowe: Kalendarz Rzymski, rok liturgiczny, liturgia, pascha, reforma, kult, Święci.

Parole chiavi: Calendario romano, anno liturgico, liturgia, pasca, riforma, culto, Santi.

Key words: Roman Calendar, liturgical year, liturgy, Easter, reform, worship, Saints.